

дить авторство Потія і т. п.) ця гіпотеза не може бути підтримана — з огляду на той пієтет, з яким ставилися греко-католицькі історики унії до перших виступів на її захист і який яскраво відбився в історії вивчення української полемічної літератури; далі, такі твори в Речі Посполитій друкувалися, чому ж тоді саме цей трактат Потія не зберігся, чому він не згадує про цей свій твір в інших полемічних творах і т. п.? А головне — це іронічний характер заголовка, на що звернув увагу Грушевський: справді, в тих умовах уніат не написав би: «згоди зъ... вѣрою Риму служачею».

Фразу, яку Грушевський, додаючи два набраних тут курсивом слова, читає як «Видите ли, яко потварь на их, *имъ ихъ* малими быти разумѣте?», І. П. Єрьомін передає таким чином, не застерігаючи при цьому виправлень: «Видите ли, яко потвар на них, маленькими быти разумѣюи, змышляете» (с. 90). Оскільки обидва дослідники передають текст того ж самого списку, приклад цей демонструє необхідність продовження текстологічного дослідження літературної спадщини Вишенського.

«Терміна о Лжи»

«Заклик з Содому до Сигору» — алюзія на біблійний текст (Буття. 19.15—23; у новітньому перекладі І. І. Огієнка «Сигор» передано ближче до давньоєврейської вимови: Цоар).

В «Обліченні діавола миродержца...», як свого часу А. Ю. Кримський, Грушевський вбачає написану спеціально для «Книжиці», «програмну статтю». І. П. Єрьомін теж відкидає гіпотезу І. Я. Франка, котрий датував цей твір 80-ми роками XVI ст.: «Перед нами не лірична сповідь людини з неусталеними ще поглядами, а палка промова публіциста-агітатора, що захищає свої переконання» (с. 294). Це так, але для подальшого вивчення твору перспективнішим здається зауваження Грушевського: «За епіграф дано цитату з Євангелія Матфея про спокусу Христа дияволом, що послужила первовзором Вишенському для сього твору». Справді, цей євангельський текст (Мт. 4.8—10) стає у Вишенського структурною основою та об'єктом наслідування. Але місце Ісуса Христа заступає «голяк-странник», за яким впізнається постать самого автора, котрий, до речі, називає себе «странником» і в інших творах: «Прето да знаеш, диаволе, як я от тебе жоны, дому, земли дочасное не прагну...» Але як тоді розуміти рефрен твору «Иди за мною, сатана!»? Це вже не перефразування сказаного Христом, а привласнення собі його слів. З точки зору формальної перед нами не що інше, як отождествлення оповідача з боголюдиною. Чи можна визначити цю форму рецепції біблійного тексту як травестію, хоча й серйозну? Деяке право на це дають побутові деталі, якими наповнилося у афонського ченця це наслідування діалогу Ісуса Христа з дияволом, не кажучи вже про парадоксальність ситуації, в якій від диявола можна отримати «поповське преложєнство и стан от вышняго и до послѣднего стопня», а також про звичні у Вишенського іронічні нотки: «грошики собѣ зберу, фолварки покуплю, домок приоздоблю».

Думку Грушевського про те, що стаття «О еретиках» є «допискою» до «Извѣщенія краткаго...», І. П. Єрьомін дещо конкретизує: можливо, що вона була написана «як додаток до шостої глави багатьма роками пізніше «Извѣщенія»; редагуючи у самому кінці XVI ст. зібрання своїх творів, «Книжку», Вишенський міг спеціально для цього збірника написати замітку «О еретиках», керуючися бажанням вичерпати тему, розроблену в „Извѣщенні“, та додати кілька рядків і про лютеранство (с. 310).

„Новину“, як тепер доводить із залученням нових аргументів І. П. Єрьомін, Вишенський „виписав“ з якогось болгарського рукопису „на самому останньому етапі праці над „Книжкою“» (с. 313).

**Інші літературні сили православного
табору 1590-х рр. — Львів'яни.**

Про Стефана Зизанія тепер знаємо, що він був сином міщанина Івана Куколя з Потиліча, отже Тустановським брат його Лаврентій називався не через походження з Тустанович, а до Стефана це прізвище взагалі не мало відношення.

Тепер відомо, як закінчилося життя цієї видатної людини. У Вільні 15 жовтня 1599 р. він прийняв постриг під ім'ям Сильвестр у Святотроїцькому монастирі, але того ж року змушений був втекти звідси до Молдавії. За свідченням, що їх дали 28 серпня 1603 р. у рогатинському раєцькому уряді чернець Веніамін, коректор друкарні Балабана, і «намісник рогатинський» Іван Масловський, навесні 1600 р. Стефан-Сильвестр вийшов з Яського монастиря св. Сави у Волощині на прощу «до св. Юри» і на шляху на очах інших ченців був зарубаний «військом Михайловим» (Михайла Хороброго): *Ружицький Е.* Невідомий документ про смерть Стефана Зизанія // *Архіви України.* К., 1972. № 1. С. 64; Першодрукар Іван Федоров та його послідовники на Україні. С. 133—134. № 78. Цілком можливо, що під виглядом прощі Стефан-Сильвестр повертався до Львова, щоб продовжити боротьбу проти унії.

Літературу про Стефана Зизанія див.: *Махновець.* Давня... С. 349—352. Після виходу в світ цього бібліографічного посібника з'явилось кілька оглядових праць білоруських вчених: *Алексютович Н. А.* Культурно-просвітительская деятельность братьев Зизаниев // *Из истории философской и общественно-политической мысли Белоруссии. Избранные произведения XVI — начала XIX вв.* Минск, 1962. С. 126—132; *Подокшин С.* Рационалистические и гуманистические идеи во взглядах Стефана и Лаврентия Зизаниев // *Вопросы философских наук. Материалы IX конференции молодых ученых Белоруссии.* Минск, 1965. Вып. 6: Философия. С. 230—236.

Уривки з «*Казання св. Кирила...*» за виданням К. Студинського передрукувала В. П. Колосова: *Укр. література XIV—XVI...* С. 249—253, 551—552.

Як письменник Юрко Рогатинець фактично не привертав увагу пізніших істориків літератури, натомість виступає як персонаж історичного роману Р. Іваничука «*Манускрипт з вулиці Руської*» (1979). Небагату літературу про нього зібрав Л. Є. Махновець (*Махновець.* Давня... С. 509—510).

«*Декларація братства Потієві*», яку Грушевський вводить у коло літературних пам'яток полеміки, потім, на жаль, не вивчався саме як твір літератури, цікавий і своєю художньою формою: до спостережень, зроблених істориком, можна було б додати, зокрема, оригінальну інтерпретацію жанрової форми послання, „обернення“ автором (чи авторами) етикетних формул цього жанру («радоватися не глаголемъ!»).

«Розшифровуємо» такі посилання розділу: *Харлампович К.* Западнорусские православные школы XVI и начала XVII века, отношение их к инославным, религиозное обучение в них и заслуги их в деле защиты православной веры и церкви. Казань, 1898; Пам'ятки полемічного письменства кінця XVI і поч. XVII в. / Видав К. Студинський. Львів, 1906. Т. 1 (Пам'ятки українсько-руської мови і літератури. Видає комісія археографічна